

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Investește în oameni!

FONDUL SOCIAL EUROPEAN

Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013

Axa prioritară nr. 1 „Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”

Domeniul major de intervenție 1.5 „Programe doctorale și post-doctorale în sprijinul cercetării”

Titlul proiectului: „Rute de excelență academică în cercetarea doctorală și post-doctorală – READ”

Contract nr. POSDRU/159/1.5/S/137926

Iluzia liberalizării în primii ani ai regimului Ceaușescu. Schită de istorie socială. 1965-1970

Mioara ANTON

La 19 martie 1965, Gheorghiu-Dej înceta din viață, dispariția sa marcând finalul unei etape de transformare radicală a societății românești. Dacă la începutul anilor '50, România populară era un proiect politic, coagulat prin ficțiunea propagandei, prezența sovietică, puterea ideologiei și acțiunea aparatului represiv, către sfârșitul anilor '60, aceiași România devenise o construcție cu o identitate ale cărei coduri și norme erau acceptate și asumate de cea mai mare parte a societății. Procesul debutase la mijlocul anilor '60, când societatea reușise să se adapteze exigențelor regimului. O serie de factori contribuise la conturarea acestei realități: maturizarea instituțională a mecanismelor puterii, diminuarea terorii, ameliorarea situației economice, îmbunătățirea condițiilor de viață, reabilitarea și recuperarea figurilor importante ale culturii naționale și, nu în ultimul rând, renunțarea la universalitatea modelului sovietic.

Declarația din aprilie 1964, care anunțase public „divorțul” de Uniunea Sovietică, fundamentase legitimitatea politică a regimului, partidul comunist fiind receptat de către societate ca apărător al valorilor naționale în opoziție cu tendințele distructive și periculoase manifestate de sovietici. Naționalismul se dovedise a fi cartea câștigătoare pentru obținerea sprijinului popular, realitate înțeleasă pe deplin de succesul lui Gheorghiu-Dej, Nicolae Ceaușescu.

Sub efectul liberalizării, societatea devenise încrezătoare și privea cu optimism măsurile anunțate de noul lider. Starea de spirit a populației se îmbunătățise odată cu eliberarea deținuților politici, renunțarea la bruiatul stațiilor de radio, simplificarea procedurilor de plecare în străinătate, dinamizarea schimburilor culturale și științifice cu lumea occidentală, înlesnirea emigrării, liberalizarea în domeniul culturii prin recuperarea și publicarea operelor clasicilor literaturii române.

Societatea a rezonat la noile schimbări politice și și-a restructurat atitudinea față de puterea comunistă. Adeziune, militantism, asimilare, integrare, toate acestea sugerează o stare de spirit care îi pune pe cetățeni în acord cu regimul. Spre deosebire de perioada precedentă când relația era antagonică, tocmai pentru că se dorea asumarea unei noi conștiințe prin metode violente, primii ani ai perioadei Ceaușescu indică angajarea liberă și necondiționată a unei bune părți a societății în sprijinirea proiectelor inițiate de regim. A fost un joc al transparenței și disponibilității spre dialog pe care partidul le-a regizat cu deosebită abilitate în primii ani ai guvernării Ceaușescu. La aceasta se adaugă și fundamentarea deciziilor pe așa-zisul suport al majorității populare ceea ce a alimentat capitalul de imagine pe care liderul partidului l-a acumulat până în august 1968.

Perioada de liberalizare din primii ani ai regimului Ceaușescu a fost una de tranziție, de reformulare și readaptare la nivel de discurs și practici ale puterii în relația cu societatea. Liberalizarea limitată și diminuarea terorii nu însemnau renunțarea la proiectele destinate să producă transformări profunde la nivelul conștiinței și comportamentelor. *Noul* ceaușist însemna accelerarea industrializării, continuarea procesului de urbanizare, creșterea producției bunurilor de larg consum, precum și măsuri legislative care să conducă la îmbunătățirea condițiilor de viață (majorarea pensiilor, a salariilor, scăderea prețurilor etc.).

Prin vocea secretarului general, regimul pretindea că era pe deplin democratic, asculta vocile cetățenilor și îi încuraja să-și exprime deschis criticile și nemulțumirile. La fel ca și în timpul guvernării

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Gheorghiu-Dej, partidul a acordat o atenție deosebită sesizărilor și scrisorilor care veneau din partea populației. Dialogul dintre cei de sus și cei de jos s-a așezat pe noi baze prin revizuirea, la 26 octombrie 1966, a hotărârilor referitoare la rezolvarea propunerilor și solicitărilor venite din partea populației, forma definitivă a documentului luând forma unui decret publicat în „Buletinul Oficial”¹.

Noua conducere a fost foarte atentă la semnalele care veneau de jos, mai ales în privința nemulțumirilor. În ciuda liberalizării și a îmbunătățirii condițiilor de trai, regimul mai avea încă de rezolvat probleme care afectau existența cotidiană a oamenilor obișnuiți: nivelul scăzut al salariilor în raport cu prețurile, asistența socială deficitară, spații locative insuficiente, aprovizionarea populației, reglementarea condițiilor de muncă, îmbunătățirea serviciilor medicale. Aparatul de propagandă a lansat spre dezbateră publică măsurile legislative referitoare la îmbunătățirea condițiilor de viață ale populației pentru a proba transparența dialogului dintre partid și societate.

Din perspectiva scrisorilor adresate conducerii de partid, în primii ani ai regimului Ceaușescu, critica celor nemulțumiți a vizat mai puțin liderul, cât mai ales abuzurile birocrăției de partid. A fost o formă de disculpăre a regimului și de inculpare a celor puși să ducă la bun sfârșit măsurile anunțate de partid. Propagandistic, partidul s-a situat în orizontul de așteptare al propriilor cetățeni și a venit în întâmpinarea solicitărilor formulate de aceștia. În realitate, discrepanțele dintre imaginea luminoasă a unui viitor industrializat, colectivizat, bogat și îmbelșugat și sărăcia cotidiană s-au accentuat pe măsură ce s-a revenit la înghețul ideologic.

Congresul al IX-lea anunțase un vast program de înnoire și progres atât în planul politicii externe, cât și al celei interne. Provocările au venit pentru societate din ambele direcții. În primul caz, a fost continuată politica de autonomizare în cadrul blocului comunist prin reacții singulare, spectaculoase, adeseori provocatoare la adresa Uniunii Sovietice: stabilirea relațiilor diplomatice cu RFG (ianuarie 1967), refuzul de a recunoaște ca agresor statul Israel în timpul războiului de șase zile, campaniile pacifiste pentru încetarea războiului din Vietnam, culminând cu condamnarea intervenției trupelor Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia, în august 1968.

În planul politicii interne, societatea a fost supusă unor noi experimente menite să asigure coeziunea internă și să îndeplinească obiectivele pe termen lung ale partidului: instituirea controlului asupra familiei prin promulgarea legislației anti-avort și a restricțiilor referitoare la divorțuri, reabilitările politice, campaniile împotriva parazitismului social și intensificarea educației ideologice după pronunțarea tezelor din iulie 1971.

Politica pronatalistă

„Să umplem casele de copii! Ne-o cere aceasta poporul nostru. Poporul nostru și patria noastră”². Îndemnul lansat de Zaharia Stancu, la 23 septembrie 1966, în ziarul „Scânteia”, era un semnal că viața românilor urma să ia o nouă întorsătură. Ritmul scăzut al nașterilor, incidența crescută a avorturilor, numărul mare al divorțurilor, abandonul familial și celibatul, amenințau pe termen lung fundamentele morale ale societății comuniste. „Egoismul tinereții” urma să se subordoneze datoriei cetățenești de a naște, instituită ca atare odată cu publicarea decretului referitor la întreruperea cursului sarcinii (2 octombrie 1966)³.

¹ Pentru centralizarea corespondenței și rezolvarea sesizărilor venite din partea populației în perioada Gheorghiu-Dej vezi Mioara Anton, Laurențiu Constantiniu, *Guvernați și guvernanți. Scrisori către putere. 1945-1965*, Iași, Polirom, 2013, pp. 61-75. Decretul din octombrie 1966 era rezultatul dezbaterilor din timpul Plenarei CC al PCR din aprilie același an și luase forma unei *Hotărâri a Secretariatului CC al PCR cu privire la examinarea și rezolvarea propunerilor, sesizărilor, reclamațiilor și cererilor oamenilor muncii*. Ea anula hotărârile Secretariatului din 1958 și 1962 referitoare la rezolvarea scrisorilor venite de la populație și responsabiliza direct structurile din teritoriu (comitete regionale, raionale, orașenești, comitete de fabrică, organizații de masă și obștești). ANIC, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar 134/1966, ff. 11-18.

² Zaharia Stancu, *Tradiția caselor pline de copii*, în „Scânteia”, 23 septembrie 1966.

³ În preambulul articolului, publicat în „Scânteia”, la 2 octombrie, se sublinia că „întreruperea cursului sarcinii reprezintă un act cu grave consecințe asupra sănătății femeii și aduce mari prejudicii natalității și sporului natural al populației”. Întreruperile de sarcină erau posibile în cazuri de invaliditate psihică, fizică, senzorială, rezultat al violului sau incestului, limita de vârstă de peste 45 de ani, născuse deja patru copii, boli ereditare și stare de pericol, care amenința viața femeii.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Transformată în politică de stat, creșterea natalității s-a tradus prin amestecul abuziv al puterii comuniste în intimitatea propriilor cetățeni. Pentru stimularea procesului erau anunțate reduceri de impozite, construirea de noi grădinițe, creșe, și case de copii și, nu în ultimul rând, acordarea unei indemnizații lunare de 1000 lei femeilor care urmau să nască cel de-al treilea copil (la stimulentele financiare intrau alocațiile și premiile). Totodată, încălcarea prevederilor decretului se pedepsea cu amenzi, condamnări la locul de muncă, închisoare de la 1 la 3 ani sau închisoare corecțională. Propagandistic, măsura era anunțată ca un pas important pentru îmbunătățirea condițiilor de viață (locuințe, creșe, indemnizații).

Realitățile cotidiene, mai ales cele economice, nu susțineau această propagandă a bunăstării. La mijlocul anilor '60, putem vorbi de o redresare economică, cu efecte directe asupra nivelului de trai al populației, și de o stabilitate instituțională, prin diminuarea terorii și relaxarea ideologică. Naționalismul, dezvoltat prin opoziția publică față de Uniunea Sovietică, a fost un factor important pentru atingerea unui consens între partid și societate. Dar toate aceste elemente pozitive în relația dintre putere și societate nu au fost suficiente, în opinia mea, pentru atingerea unor indici reali de performanță. Strategiile haotice ale industrializării, precum și consecințele colectivizării, nu au condus la o îmbunătățire reală și de substanță a nivelului de trai al populației, modernizarea societății românești fiind încă un vast șantier. Cu siguranță că nivelul de trai era sensibil îmbunătățit în comparație cu anii '50, dar fenomenele negative au continuat să persiste, chiar dacă regimul le-a prezentat ca fiind simple accidente de parcurs. Industrializarea și dezvoltarea de noi centre urbane au fost o prioritate a politicilor economice ale regimului după 1965, populația fiind supusă, în consecință, unor noi experimente, politica pronatalistă fiind unul dintre ele⁴.

Realitatea demografică de la mijlocul anilor '60 nu era deloc încurajatoare pentru obiectivele pe termen lung ale regimului. Decretul 463/1957, care legalizase avorturile, condusesse la o scădere îngrijorătoare a indicilor demografici, România situându-se pe unul dintre ultimele locuri din Europa în privința nașterilor. Situația era semnalată, în 1965, de Ministerul Sănătății într-un amplu studiu intitulat *Unele probleme privind dinamica sporului natural al populației din Republica Socialistă România*, prin care se identificau trei cauze majore pentru scăderea numărului de nașteri: socio-economice (industrializarea, colectivizarea, urbanizarea, implicarea femeilor în producție); social-culturale (accesul la educație, creșterea nivelului de instruire, diminuarea influenței factorului religios) și demografice (scăderea numărului de căsătorii, creșterea divorțurilor, migrația și avorturile)⁵. Pentru redresarea natalității, documentul recomanda revizuirea decretului din 1957, prin includerea unor prevederi medicale și juridice care să limiteze în timp ritmul de întrerupere al sarcinilor.

Documentul a stat la baza înființării unei comisii speciale (februarie 1966) care a analizat situația natalității din România și a propus soluții pentru îndreptarea situației⁶. Studiile acestei comisii au fost discutate în ședința Comitetului Politic Executiv din 2 august 1966. Concluzia finală i-a aparținut lui N. Ceaușescu care la sfârșitul ședinței a tranșat întreaga chestiune, afirmând că trebuia pus imediat capăt întreruperilor de sarcină⁷: „Problema natalității și a sporului populației este o problemă pentru care poartă

⁴ Legalizarea avortului în RPR s-a realizat odată cu adoptarea Decretului nr. 463/1957, însoțită și de modificarea Codului Penal, prin care se stabilea că întreruperile de sarcină puteau fi făcute la cerere, fiind supuse sancțiunilor numai acele cazuri care se realizau în afara instituțiilor medicale și de către persoane necalificate. Un decret asemănător fusese emis și în Uniunea Sovietică, în 1955, în condițiile în care indicii economici indicau reevaluarea politicii demografice și necesitatea ajustării resurselor economice la nivelul populației.

⁵ Florin S. Soare, *Reglementarea accesului la avort și contracepția modernă în România comunistă, 1945-1989*, în *Politica pronatalistă a regimului Ceaușescu. O perspectivă comparativă*, vol. 1, coord. Corina Doboș, Iași, Polirom, 2010, p. 116.

⁶ Din comisie făceau parte reprezentanți ai Comitetului de Stat al Planificării, ministerelor Finanțelor, Sănătății și Prevederilor Sociale, Învățământului, Justiției, Comitetului de Cultură și Artă, Comitetului de Stat pentru Muncă și Salarii, Direcției Centrale de Statistică, Consiliului Central al Sindicatelor și ai Comitetului Național al Femeilor. *Ibidem*, p. 117.

⁷ Apud Florin S. Soare, *Reglementarea accesului la avort...*, p. 128. Documentul analizat în ședința din 2 august, *Studiul privind situația natalității în România*, a fost considerat de Ceaușescu mult prea permisiv și a avut ca rezultat schimbarea din funcție a ministrului Sănătății, Voinea Marinescu.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

o răspundere foarte mare partidul nostru (...). Prin decretul de legalizare a avorturilor noi am legalizat prostituția prin avorturi și prin îngăduința la divorțuri⁸.

Creșterea natalității și reducerea mortalității infantile urmau să fie însoțite de înăsprirea legislației privind condițiile de obținere a divorțului. Conform statisticilor, în 1965, numărul acestora se triplaseră față de 1938⁹. În consecință, rata crescută a divorțurilor a intrat și ea în atenția liderilor partidului, politica pronatalistă fiind direct legată de noile reglementări referitoare la statutul familiei. Ședința din 2 august a analizat și modificările care urmau să fie aduse Codului Familiei pentru a fi evitate „libertinajul”, „dezmațul”, „destrăbălarea” și pentru a se pune la adăpost morala comunistă¹⁰. La numai o săptămână de la emiterea decretului antiavort, presa centrală publică și modificările referitoare la condițiile de obținere a divorțului. Pe lângă îngreunarea procedurilor erau introduse taxe prohibitive care variaua între 3000 și 6000 lei, în funcție de veniturile lunare ale reclamanților. Taxele de timbru foarte mari au condus la apariția cazurilor de bigamie, concubinaj, precum și la creșterea numărului de copii nelegitimi¹¹.

Pentru adoptarea textului decretului antiavort au fost studiate și comparate cifrele demografice din celelalte țări comuniste, fiind consultați și specialiștii în domeniu. Forma finală a decretului a fost stabilită în ședința Comitetului Executiv din 27 septembrie 1966 și conținea prevederi cu mult mai restrictive în comparație cu varianta analizată în august. Modificările legislative ulterioare, cum au fost cele din 1972 și 1974, nu au vizat o relaxare a prevederilor decretului din 1966, ci au însemnat măsuri mult mai dure pentru a forța creșterea natalității. Dacă în primii doi ani s-au înregistrat rezultate spectaculoase, după 1968, curba natalității a continuat să fie una descendentă. În urma adoptării decretului creșterea numărului de nașteri aproape că s-a dublat: 1966, 273 678; 1967, 527 764; 1968, 526 091, 1969, 465 764; 1970, 427 034, 1971, 400 146, 1972, 388. 341¹².

Populația a avut nevoie de doi ani pentru a se acomoda cu noile realități legislative și pentru a dezvolta strategii de apărare împotriva imixtiunii statului în viața privată. Din informarea asupra problemelor medico-sanitare reieșite din scrisorile venite de la populație în anul 1969 se constata o creștere a cererilor întreruperilor de sarcină, motivele invocate fiind cele economice, spații locative inadecvate, precum și statutul social al petentelor.

De subliniat, că România nu a fost singulară privința dezbaterii referitoare la problemele demografice. Încă de la mijlocul anilor '50, la nivel internațional au existat preocupări pentru studierea fenomenelor demografice în raport cu resursele existente. Planificarea familială a fost văzută atât de către statele occidentale, cât și de cele în curs de dezvoltare, ca un mijloc eficient de limitare a exploziilor

⁸ Apud Liviu Marius Bejenaru, *Relația dintre creșterea demografică și dezvoltarea economică în timpul regimului comunist. Între propaganda oficială și realitățile cotidiene*, în „Caiete CNSAS”, nr. 3/2009, p. 202.

⁹ În evoluția legislației referitoare la reglementarea politicii de reproducere Gail Kligman identifică trei etape: 1966-1973, 1974-1984 și 1984-1989, în *Politica duplicității. Controlul reproducerii în România lui Ceaușescu*, București, Humanitas, 2000, pp. 58-82; Liviu Marius Bejenaru, *op.cit.*, p. 204; Lavinia Betea, *Interzicerea avorturilor (1966-1989) ca fapt de memorie socială, în Viața cotidiană în comunism*, coord. Adrian Neculau, Iași, Polirom, pp. 244-263.

¹⁰ Au existat mai multe discuții referitoare la înăsprirea condițiilor de obținere a divorțului, Ceaușescu pronunțându-se pentru limitarea numărului acestora. Florin S. Soare, *Familia, căsătoria și divorțul între ideologia comunistă și pronatalism*, în *Politică și societate în epoca Ceaușescu* (coord. Florin S. Soare), IICCMER, Iași, Polirom, 2013, p. 167 și urm.

¹¹ „Informare asupra abaterilor cadrelor de partid”, 31 iulie 1971, în ANIC, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar 172/1971, fila 10. La începutul anilor '70, societatea a început să resimtă presiunea și constrângerile pe care regimul le exercita asupra familiei și vieții private. Rapoartele scrisorilor indicau tot mai multe propuneri care vizau modificarea decretelor referitoare la divorț (779/1966 și 680/1969). În nota din 12 iunie 1972, întocmită de Secția Scrisori și Audiențe a CC al PCR, se semnală că „în cuprinsul scrisorilor, cetățenii au relatat că datorită actualei reglementări a divorțului se găsesc în situații foarte grele, întrucât nepuțin să continue conviețuirea în cadrul căsătoriei și nici să divorțeze ca urmare a procedurii complicate a desfășurării căsătoriei, a taxei mari de timbru, care le depășesc posibilitățile de plată, sunt siliți să accepte starea de concubinaj cu o serie de probleme și consecințe, printre care și situația copiilor rezultați din «căsătoria nelegitimă»”. ANIC, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar 171/1972, filele 263-268.

¹² Liviu Marius Bejenaru, *op.cit.*, p. 206. Pentru evoluția natalității și incidența avorturilor în 1970 vezi analiza Institutului Național de Statistică, *Întreruperi de sarcină în 1970*. Conform acesteia, de la apariția decretului, avorturile scăzuseră de patru-cinci ori față de anul 1970. În 1970, comisiile medicale refuzaseră 1735 cereri pentru întreruperea sarcinii. ANIC, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar 155/1971, filele 91-95.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

demografice¹³. Unul dintre cele mai importante evenimente pentru această dezbatere a fost organizarea la București, în august 1974, a conferinței internaționale consacrată problemelor de populație. Lansarea noțiunii de „politică demografică” a venit în întâmpinarea obiectivelor partidului. În opinia lui Ceaușescu, odată statuată și acceptată ideea de politică demografică la nivel internațional, aceasta permitea fiecărui stat să-și formuleze propriile politici în conformitate cu interesele naționale și în afara oricăror presiuni a organismelor internaționale. Aceasta însemna maximizarea creșterii populației, prin intervenția statului, astfel încât să existe un număr ideal de copii atât pentru familie, cât și pentru societate. Este de altfel și anul când la nivel legislativ s-au înregistrat revizuirii ale decretului din 1966, dar nu în sensul relaxării, ci al adăugării de noi prevederi care să sporească măsurile de supraveghere și control.

Legislația antiavort a dus atât la reconsiderarea statutului femeii, cât și la construirea unei noi imagini care să se integreze în ansamblul măsurilor revoluționare de transformare a societății. Dacă în primele două decenii de guvernare comunistă, imaginea predominantă a fost cea a fruntașelor în producție, stahanoviste, țesătoare, cooperatoare, muncitoare, după 1966, acestora li s-a adăugat o nouă ipostază aceea de *femeie-mamă și muncitoare*, aspirantă la statutul de erou al muncii socialiste.

Articolele educativ/moralizatoare referitoare la valorile familiei și educarea copiilor au început să fie publicate în „Scânteia” încă din iulie 1966¹⁴. Totodată, au apărut articole critice la adresa celibatarilor sau a celor care, frământați de trăiri existențiale, refuzau să se încadreze în producție. Încet, încet, s-au configurat categoriile împotriva cărora regimul a declanșat campaniile de reeducare: celibatarii și cei care fugeau, prin divorț, de constrângerile familiei. Viața privată a cetățenilor a început să capete un alt sens, fiind subordonată unei cauze înalte: aceea de a oferi țării câți mai mulți copii care să contribuie la împlinirea viitorului socialist. Avantajele financiare, precum și propaganda organizată în jurul mamelor eroine au dat un nou înțeles rolului pe care fiecare cetățean îl îndeplinea în cadrul statului socialist.

Un prim articol intitulat *Celibaterele* își făcea loc în „Scânteia” la 10 august 1966, celibatul fiind identificat ca principal „factor al sterilității, al frânării creșterii populației”. Erau prezentate rezultatele unor studii științifice care demonstraseră că femeile necăsătorite erau predispuse la depresie și plictiseală, ceea ce afecta, în consecință, și productivitatea muncii: „Un studiu statistic de acum câțiva ani ne arată că femeile căsătorite câștigă mai bine decât femeile singure, deși acestea din urmă au frământări și preocupări mai numeroase privind starea lor materială la bătrânețe”¹⁵. În aceeași situație se găseau și cuplurile căsătorite, dar care aleseseră confortul unei vieți liniștite, fără copii: „Cercetările noastre au arătat în mod evident, pe loturi comparative, că femeile căsătorite care nu au copii sunt mai expuse nevrozelor”¹⁶.

De la critica celibatului la cea a avortului și a divorțului nu a fost decât un pas. Regimul își propusese să îndrepte obiceiurile de viață nesănătoase pentru viitorul națiunii, care se generalizaseră printre cetățeni. Pentru a acorda o și mai mare greutate informațiilor referitoare la pericolele care se ascundeau în spatele deciziei de a întrerupe sarcina, medici renumiți au fost chemați să argumenteze

¹³ Gail Kligman, *Politica duplicității...*, p. 18. Pentru comparație vezi și studiul referitor la motivațiile interzicerii avortului în Uniunea Sovietică odată cu emiterea unei legi speciale în noiembrie 1920. S. Gross Solomon, *The demographic argument in Soviet debates over the legalization of abortion in the 1920's*, în „Cahier du Monde Russe et Soviétique”, vol.1/1992, pp. 59-75.

¹⁴ Viața de familie și conduita copiilor au intrat în atenția anchetelor organizate de ziar. „Ziua cotidiană” a părinților inclusă în rubrica „Cuvântul cititorului” critica comportamentul defectuos al părinților, de la practicile curente cotidiene (oferirea de bacșiș sau traficul de influență) la grija excesivă și, în consecință, la supraevaluarea capacităților intelectuale ale copiilor. Concentrarea efortului educațional numai pentru accesul în învățământul superior dezechilibra pregătirea pentru alte profesii. Ancheta deschidea, de altfel, drumul către critica parazitismului și a neasumării răspunderilor sociale. „Ziua cotidiană” a părinților în „Scânteia”, 5 iulie 1966. Vezi și anchetele „Ce voi fi?” (11 iulie) și „Pedagogia părinților” (25 iulie).

¹⁵ Natalia Stancu, *Celibaterele*, „Scânteia”, 10 august 1966.

¹⁶ Apud Gail Kligman, *Politica duplicității...*, p. 139. Vezi și articolul semnat de Al. Andrițoiu, *Prietene de ce nu ai copii?*, în „Scânteia”, 2 noiembrie 1966.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

științific consecințele grave asupra corpului femeii (dereglări ale ciclului lunar, îngrășare progresivă, nevroze, sterilitate parțială sau chiar totală, incidență crescută a tulburărilor nervoase)¹⁷.

Regimul a pătruns în universul intim al cetățenilor săi și a condamnat prin campanii publice divorțurile și abandonul familial. „Scânteia“ a fost la datorie și a criticat practica desfacerii căsătoriilor prin simpla mențiune a „lipsei de afecțiune“. Din 1966, divorțul a devenit posibil numai în cazuri excepționale (sănătate mentală sau emigrare). Liderul partidului a criticat mai ales ușurința cu care activiștii de partid divorțau pentru a-și urma calea inimii. Într-o situație dificilă s-a aflat și Valter Roman care, în 1970, s-a văzut nevoit să-și reclame ginerele, Nicolae Dinică, actor la Teatrul „Tănase“, care-și părăsise soția însărcinată fără ca acesta să fie sancționat de instanțele partidului pentru „gravitatea faptelor sale“. Reîntoarcerea în sânul familiei se soldase cu un nou abandon, ceea ce l-a determinat pe Valter Roman să ceară ajutorul partidului pentru ca ginerele său să simtă „puterea adevărului comunist“: „Cred că ar fi necesar și, totodată, în conformitate cu statutul partidului, punerea în discuția organizației de bază a teatrului al acestui membru de partid, care joacă teatru în viață și duce viață într-un teatru unde corupția și descompunerea morală a ajuns, se vede, la un asemenea grad încât nu mai consideră necesară nici măcar reprobarea unor asemenea acte care vin în totală contradicție cu morala comunistă“¹⁸.

În discuția publică erau puși și cei care refuzau să-și plătească pensiile alimentare după pronunțarea divorțului. Ei intrau în categoria „părinților evazioniști“, care trebuiau urmăriți și obligați să-și achite contribuțiile. Ancheta anunța de altfel noi măsuri de control și limitare a migrației populației prin condiționări referitoare la stabilirea domiciliului și a angajărilor în alte localități. Propaganda referitoare la respectarea obligațiilor familiale și îndatoririle parentale amintea de campaniile desfășurate în Uniunea Sovietică de la mijlocul anilor '30¹⁹.

Regimul atrăgea atenția că emanciparea prin modernizare și accesul la educație nu însemnau abandonarea valorilor familiale. Familia devenise o problemă de stat, întreaga politică a reproducerii concentrându-se asupra acesteia. Era un teritoriu pe care partidul își propusese să-l cucerească și să-l subordoneze. Familia însemna relațiile monogame, heterosexuale, care se potriveau cu viziunea de organizare a societății imaginate de regim²⁰. Pentru Ceaușescu, răspunderea față de societate însemna în primul rând întemeierea unei familii și procrearea de urmași. La deschiderea anului universitar, din octombrie 1972, acesta declara că partidul nu putea rămâne indiferent la ceea ce se întâmpla în familie, dar mai ales la obiceiul tinerilor de a se căsători și descăsători: „Desigur, este viața lor personală, dar societatea întotdeauna s-a ocupat și trebuie să se ocupe de viața personală a oamenilor“²¹. Mecanismele de

¹⁷ „Înteruperile de sarcină sunt deosebit de dăunătoare (...). Chiar în mâinile cele mai experimentate operațiunile acestea repetate pot avea urmări dintre cele mai neplăcute. Procesul natural al fluxului lunar diminuându-se treptat până la dispariție și provocând o slabă regenerare a celulelor specifice duce la o serie de tulburări ca: dureri articulare, îngrășare progresivă, migrene, palpitații, insomnii, instabilitate nervoasă și altele“. Prof. emerit dr. N. Const. Stanca, *Înteruperea sarcinii și consecințele ei*, „Scânteia“, 10 septembrie 1966. Ecourile la articol au fost publicate în ediția din 16 septembrie, urmate la 19 septembrie de un alt articol tematic *Binefacerile maternității*, semnat de dr. Henriette Ciortoloman. Maternitatea ajută femeia să se dezvolte armonios, fortifica organismul, se îmbunătățeau digestia, respirația, circulația și vindeca chiar și acneea și eczemele: „Dispar durerile de cap, teama, oboseala, complexe fizice și psihice“. Pentru responsabilizarea medicilor vezi și acad. Șt. Milcu, *Medicul și responsabilitatea lui față de generațiile viitoare* (ediția din 22 octombrie 1966), Dan Alessandrescu, *Medicul, sfătuitor și îndrumător al familiei* (ediția din 25 octombrie 1966), dr. docent G. Stroescu, *Legile armoniei organismului uman* (ediția din 1 noiembrie 1966).

¹⁸ ANIC, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar 143/1970, filele 157-158.

¹⁹ Pentru consecințele legislației anti-avort în societatea sovietică, precum și pentru măsurile referitoare la abandonul familial și responsabilitatea parentală vezi Sheila Fitzpatrick, *Everyday Stalinism. Ordinary Life in Extraordinary Times: Soviet Russia in the 1930s*, Oxford University Press, 1999, pp. 143 și urm.; David L. Hoffmann, Annette F. Timm, *Utopian Biopolitics: Reproductive Policies, Gender Roles, and Sexuality in Nazi Germany and the Soviet Union*, în *Beyond Totalitarianism. Stalinism and Nazism Compared*, ed. Michael Geyer and Sheila Fitzpatrick, Cambridge University Press, 2009, pp. 110-111.

²⁰ Pentru comparație a se vedea David L. Hoffmann, *Stalinist values. The Cultural Norms of Soviet Modernity, 1917-1941*, London, Cornell University Press, 2003, pp. 89-90; Pentru politicile de gen din Uniunea Sovietică de la mijlocul anilor '30 vezi și Gail Warshofsky Lapidus, *Women in Soviet Society: Equality, Development, and Social Changes*, în *Stalinism*, ed. David L. Hoffmann, Blackwell Publishing, 2003, pp. 217-235

²¹ Apud Gail Kligman, *Politica duplicității...*, p. 62.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

control au vizat în primul rând sporirea stării de vulnerabilitate prin hărțuiri administrative cum ar fi retrogradările, amenzile, concedierile. Sentimentul de nesiguranță i-a obligat pe cetățeni să-și ordoneze viața privată astfel încât intruziunea regimului să fie cât mai limitată. Treptat, granița dintre sfera publică și cea privată a devenit insesizabilă, prin această teamă difuză întreținută permanent fie prin mijloacele de informare (presă, radio), fie prin amenințările administrative.

Societatea a reacționat diferit față de aceste noi reguli de supraveghere și control. În vreme ce unii se angajau să lupte pentru „traducerea măsurii în viață”²², alții propuneau, prin scrisori anonime, reînființarea caselor de toleranță pentru a fi împiedicată apariția unor comportamente sociale inadecvate: „Unii cetățeni susțin că restricțiile existente în legătură cu întreruperea cursului sarcinii ar putea avea consecințe negative asupra unor adolescenți, studenți, militari, văduvi etc. ducând la practicarea actelor de perversiune și inversiune sexuală. În legătură cu aceasta, se sugerează ca măsură de remediere, înființarea caselor de toleranță”²³.

Criticii „măsurilor înțelepte” au acuzat lipsa spațiilor locative, quantumul scăzut al salariilor în comparație cu prețurile, asistența sanitară precară, precum și absența unei strategii coerente care să stimuleze, pe termen lung, creșterea natalității. În primele luni de la publicarea decretului, până în decembrie 1966, reacțiile societății s-au tradus prin expedierea către Consiliul de Miniștri, Consiliul de Stat, Consiliul Național al Femeilor, Ministerul Justiției și redacția ziarului „Scânteia” a peste 600 de scrisori prin care se propuneau măsuri de adaptare a prevederilor legislative la situația economică a populației²⁴. Din perspectiva scrisorilor, regimul trebuia mai întâi să rezolve problema aprovizionării populației cu produse alimentare de bază, să desființeze cartelele pentru pâine și să realizeze o balanță corectă între prețuri și salarii²⁵. O anonimă din București semnală că decretul indignase populația lipsită de mijloace de existență, copleșită acum de obligativitatea de a naște patru copii: „Cu salariul actual nu se poate hrăni un om, dar să mai crească 3-4 copii. Alimentele și în special îmbrăcămintea sunt foarte scumpe în raport cu salariul care în medie este de 800-900 lei lunar. Cu salariul pe două luni, fără să mănânce, se poate cumpăra numai un costum de haine”²⁶.

Au existat și voci care au cerut anularea decretului și intervenția Ministerului Sănătății pentru promovarea metodelor contraceptive, altele decât chiuretajul. Într-o scrisoare adresată Ministerului Sănătății, Ion Lăzărescu, fost ziarist din Orăștie, arăta că „amestecul statului la «popoul» femeilor tinere rămâne prea dur și va avea urmări nedorite prin reînvierea unor practice empirice mult mai primejdioase și imposibil de oprit”²⁷.

În perspectiva creșterii numărului de copii, se impunea și o revizuire a sistemului de învățământ prin creșterea numărului de creșe și grădinițe și, implicit, a cadrelor necesare pentru astfel de instituții²⁸. De asemenea, și sistemul medical trebuia adaptat noilor reglementări prin creșterea numărului de maternități, a cadrelor specializate și prin îmbunătățirea condițiilor din spitale.

²² Vezi și Nota Secției Scrisori și audiențe din 13 ianuarie 1967 în care se preciza că numărul scrisorilor de mulțumire referitoare la măsurile luate pentru întărirea familiei și creșterea natalității erau într-o creștere continuă. Familia Moga, din regiunea Bistrița, se angaja să devină o familie model „pentru înfăptuirea mărețelor idealuri ale societății și poporului”. ANIC, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar 198/1967, fila 47.

²³ Ibidem, dosar 181/1966, filele 66, 68.

²⁴ „Notă cu unele probleme desprinse din scrisori privind aplicarea decretului nr. 770/1966 pentru reglementarea cursului sarcinii”, în Ibidem, filele 65-67. Cele mai frecvente critici priveau quantumul salariilor și lipsa spațiilor locative. Ca urmare a acestor critici, s-a propus construirea de noi locuințe mai ales în mediul urban și distribuirea acestora familiilor numeroase sau tinerilor căsătoriți. Raportul semnală și existența unui număr însemnat de scrisori cu „conținut pronografic și injurios”.

²⁵ Ibidem, fila 69.

²⁶ Ibidem, fila 80.

²⁷ Apud *Politica pronatalistă a regimului Ceaușescu...*, vol. I, p. 321.

²⁸ La cinci ani de la instituirea decretului, regimul nu reușise să rezolve problema creșelor și grădinițelor cu cămin. Vezi „Informare cu privire la unele probleme de învățământ rezultate din scrisorile adresate conducerii partidului în cursul anului 1971”. Numai pentru București se înregistraseră peste 8000 de cereri pentru înscrierea în grădinițe și creșe. Din ancheta realizată în București și Brașov că cererile depășeau considerabil spațiile existente. ANIC, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar 167/1971, fila 187, 203-204.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

În spatele propagandei, îngrijorarea populației era una reală. În dezbaterea publică pe care regimul a lansat-o cu privire la necesitatea creșterii natalității, societatea a încercat să negocieze condițiile noului contract, dar a căzut în capcana jocului transparenței și presupusei disponibilități spre dialog pe care partidul a regizat-o cu deosebită abilitate în primii ani ai guvernării Ceaușescu.

Vocile critice și nemulțumite de asaltul statului în sfera vieții private au fost acoperite de aparatul de propagandă, care s-a străduit să probeze prin reprezentarea scrisorilor-invitație suportul popular. Entuziaștii, într-o solidaritate deplină social-emoțională, se angajau să îndeplinească planul de patru copii și să asigure, astfel, viitorul luminos al patriei socialiste. Bucuria nașterii unui nou copil nu ar fi fost deplină dacă ea nu era împărtășită și de secretarul general. În consecință, la scurtă vreme de la publicarea decretului, scrisorile-invitație adresate lui Nicolae Ceaușescu s-au revărsat către Secția Scrisori și Audiențe a Comitetului Central.

Muncitori „fără cultură înaltă“, țărani muncitori, cooperatori, studenți, absolvenți de liceu, doreau ca secretarul general să se bucure alături de ei atunci când se căsătoreau sau li se nășteau copiii. Retorica oficială a rezonat cu tiparele tradiționale ale familiei românești și a sensibilizat resorturile paternaliste. Indiferent de regiunea din care proveneau, ele au respectat un tipar în care era detaliată situația petenților (numărul copiilor existenți, starea economică și locativă, informații despre starea de sănătate a membrilor familiei)²⁹. În cele mai multe dintre cazuri, scrisorile veneau din mediul rural sau din centrele industriale, de la cetățeni cu un grad de instrucție scăzut, alfabetizați sau cel mult maiștri calificați la locul de muncă. Cei mutați în centrele industriale reproduceau comportamentele și tiparele zonelor rurale din care proveneau. Situația materială a acestor familii era precară, dar regimul a fost mai puțin interesat de nivelul de trai al populației, cât mai ales de creșterea numărului de cetățeni indiferent de condițiile în care aceasta se producea. Politica pronatalistă a deschis drumul către generalizarea abandonului infantil în orfeline și case de copii, cu consecințe foarte grave pe termen lung³⁰. Arhivele nu păstrează adeziuni ale bucuriei trimise din partea familiilor cu un grad de instrucție ridicat (studii superioare) și, de asemenea, cu un standard al vieții sporit. Conform unui raport general al scrisorilor-invitație, în perioada 1966-1973, 4.395 de familii doriseră ca familia Ceaușescu să participe la petrecerile de botez sau căsătorie³¹.

Pentru a-l sensibiliza, unii își botezau copiii cu numele Nicolae, sau organizau petrecerile în preajma zilei de 26 ianuarie. Ioan Stoicoi, fochist la depoul CFR din Simiria, îl anunța pe Ceaușescu că, la 7 ianuarie 1968, i se născuse cel de-al patrulea copil, invitându-l la ceremonia de botez: „Stimate tovarășe secretar general vă rugăm să ne scuzați de îndrăzneala de a apela direct la dvoastră și să nu interpretați că am fi vrut prin aceasta să beneficiem de ceva sau să vă punem la încercare întrucât știm că sunteți cel mai încercat fiu al nostru, al poporului (...). În cazul în care vreți să veniți în mod secret vă vom spune Nașul de la Deva (...). Vă rugăm să nu considerați o josnicie deoarece noi suntem poporul de care niciodată să nu vă sfițiți, noi vă considerăm direct părinte, frate și fiu iubit și dacă sunteți pentru noi, pentru tradițiile strămoșești și românești, vom fi gata oricând să dăm ce avem mai scump, la nevoie sângele, viața“³². Pentru a fi și mai convingători, unii pretindeau că nașul de botez li se arătase în vis în persoana lui Nicolae Ceaușescu, ceea ce sporea responsabilitatea acestuia de a participa la eveniment³³.

²⁹ Rapoartele referitoare la scrisorile invitație sunt disparate și nu s-a reușit decât o identificare parțială a acestora. Conform unei sinteze realizată de Secția Scrisori și Audiențe în primul semestru al anului 1968, se înregistraseră 276 de invitații, cele mai multe fiind trimise din Bihor, Maramureș, Satu-Mare, Mureș, Cluj, Sălaj și Timiș: „Majoritatea celor ce s-au adresat conducerii partidului au arătat că au un număr mare de membri în familie, sunt pensionari de invaliditate și au solicitat sprijin pentru rezolvarea unor probleme legate de întreținerea familiilor lor“. Ibidem, dosar 244/1968, fila 147.

³⁰ Anica Bratu din Balotești, Panciu, și-ar fi dorit ca Ceaușescu să-i boteze cel de-al 11-lea copil. Ancheta socială a scos la iveală faptul că cinci dintre cei 11 copii erau distribuiți la casele de copii din Focșani și Galați. Comitetul județean îi acordase pe lângă cei 1000 de lei „primă de naștere“, și un ajutor de 2000 de lei și bunuri materiale. Cazul nu era singular, cele mai multe dintre familiile cu mulți copii, găsindu-se în aceiași situație. Vezi scrisorile invitații la oficierea acordării numelui noilor născuți, căsătoriilor și mulțumirile reunite în ANIC, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar 240/1968, dosar 199/1967.

³¹ Ibidem, dosar 157/1974, filele 2-3.

³² „Referat privind rezolvarea scrisorii tov. Stoicoi Ioan din comuna Băcia, adresată tov. Nicolae Ceaușescu cu rugămintea de a participa la botezul fiului său“, în Ibidem, dosar 240/1968, filele 15-18.

³³ Ibidem, fila 271.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Și Alexei Curcubetă, metalurgist din Hunedoara, tată a 12 copii, pe care dorea să-i crească „spre folosul statului, în orice ramificații de producție“, îl invita pe Ceaușescu să-i boteze ultimul născut, ca o recunoaștere a efortului său de a construi societatea socialistă³⁴. Pentru Gheorghe Mateiaș, macaragist din Reșița, dezamăgirea provocată de nașterea celei de-a patra fiice, Elena, s-ar fi diminuat dacă secretarul general ar fi acceptat să-i fie oaspete la petrecerea de botez: „Sunt tată a patru fete, ultima fetiță e născută de câteva zile. Dacă aș fi avut un băiat (și cât am dorit!) i-aș fi pus numele de Nicolae, numele conducătorului nostru drag, dar tot fetiță a fost. Am îndrăznit să-i pun numele d-voastră, Elena. E un omagiu adus unei familii care luptă în primele rânduri pentru viitorul României noastre“³⁵. Au fost și situații, puține ce-i drept, în care Nicolae Ceaușescu a participat la nunți și botezuri, spre bucuria imensă a celor care îl invitaseră. „Scumpul nășic“ era pentru fini un frate bun, tată iubitor, părinte protector. În majoritatea cazurilor însă, Comisiile județene și locale erau instruite să trimită cadouri și ajutoare bănești familiilor numeroase, aflate de cele mai multe ori la limita subzistenței³⁶.

Raportul referitor la scrisorile invitație trimise liderului partidului în prima parte a anului 1967 consemna că cele mai multe dintre scrisori veneau din mediul rural, din partea familiilor cu mulți copii (media 10-15³⁷). Pentru a veni în sprijinul familiilor numeroase, se recomanda acordarea de „ajutoare materiale excepționale“, stabilirea unor indemnizații lunare pentru familiile cu mai mult de cinci copii și, de asemenea, răsplătirea mamelor eroine cu o indemnizație permanentă, indiferent de situația materială a familiei.

Scrisorile- invitație probează loialitatea și adevărată adeziunea celor mai mulți dintre petenți pentru care dialogul, fie chiar și mediat cu liderul partidului, însemna că vocea lor era auzită. Pe termen lung, însă, efectele decretului antiavort au fost dezastruoase, iar aparatul de propagandă nu a mai fost interesat de spectacolul scrisorilor- invitație venite din partea „poporului condamnat la naștere“, ceea ce explică și dispariția acestora din dosarele de corespondență ale Secției Scrisori și Audiențe începând cu mijlocul anilor '70.

În ce măsură, N. Ceaușescu se dorea sau nu „conducătorul unei mari mulțimi de oameni“, dacă ar fi să ne referim la informațiile care apar în memoriile lui Alexandru Bârlădeanu³⁸ sau Dumitru Popescu³⁹ referitoare la acest capitol, rămâne o întrebare deschisă. Credem că situația economică și planurile de perspectivă privind industrializarea au cântărit mult mai mult în luarea acestei decizii. Ceaușescu se afla abia la începutul carierei sale de lider al partidului, cultul personalității nefiind încă articulat. Ca orice lider comunist a avut această tentație a puterii absolute, însă referirile celor doi memorialiști le interpretez mai degrabă ca explicații târzii pentru derapajele din anii '80. O măsură luată pe fondul unei situații de criză, justificată de strategiile de dezvoltare a economiei și a nevoii de creștere reală a indicelui demografic, s-a transformat ulterior într-un adevărat mecanism de control și teroare a societății românești. În anii '80, menținerea decretului, înăsprirea sancțiunilor și pedepselor, precum și deteriorarea calității vieții au creat grave dezechilibre sociale soldate cu creșterea numărului de copii abandonați și instituționalizați, mortalitate infantilă și decese ca urmare a avorturilor ilegale.

Good morning, Vietnam!

³⁴ Textul complet al scrisorii în Ibidem, dosar 199/1967, vol. I, fila 48.

³⁵ Ibidem, fila 220.

³⁶ În cazul familiei Stancu Gheorghe din comuna Prejmer, raionul Sfântu Gheorghe, consiliul local a acordat ajutoare constând bani, lemne de foc, alimente și haine. Ibidem, dosar 199/1967, fila 174.

³⁷ În cazul în care nu exista o descriere a situației materiale a familiei care adresa invitația, scrisoarea era clasată. Informare a Secției Scrisori și Audiențe a CC al PCR din 23 martie 1967, în Ibidem, dosar 198/1967, filele 6-11.

³⁸ Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu. Convorbiri*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997, p. 195.

³⁹ Dumitru Popescu, *Un fost lider comunist se destăinuie: „Am fost cioplitor de himere“*, București, Editura Expres, f.a., p. 307.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

La mijlocul anilor '60, drama războiului din Vietnam ținea capul de afiș al dezbaterilor internaționale. Decizia SUA, din 1964, de a-și spori forțele militare a alimentat campaniile pacifiste pentru condamnarea „agresiunii imperialiste”. Blocajul militar și diplomatic a însemnat pentru conducerea de la București o bună ocazie pentru a se afirma ca mediator într-un război ce părea fără de sfârșit. În vara lui 1965, Ceaușescu declara ambasadorului sovietic la București, I.K. Jegalin, că era mai mult decât necesară scoaterea americanilor din Vietnam⁴⁰. Doi ani mai târziu, situația se înrăutățise, iar întâlnirile cu diplomații americani arătau că SUA se aflau într-un real impas. Averell Harriman, ambasador itinerant al SUA, aflat la București, la 28 noiembrie 1967, solicita în cadrul unei întrevederi cu N. Ceaușescu, ca guvernul român să intervină în sprijinul diplomației americane pentru rezolvarea unui „fleac”: „Nu mai mult decât să ne ajutați să punem capăt războiului din Vietnam”. Măgulit de importanța care i se acorda, răspunsul lui Ceaușescu a venit prompt: „Un singur ordin al președintelui Johnson și se termină războiul”⁴¹.

Mobilizarea pentru campaniile pacifiste a funcționat exemplar prin organizarea unor mitinguri de sprijin pentru cauza poporului vietnamez. Potrivit presei oficiale, bombardamentele americane indignaseră opinia publică, iar lozincile folosite de aparatul de propagandă aduceau aminte de campaniile asemănătoare desfășurate în anii '50 pentru cauza coreeană: „«Moarte agresorilor din Vietnam!», «Jos mâinile de pe Vietnam!», «Agresori americani, afară din Vietnam!»”. Însă România nu era singura care cerea încetarea războiului și retragerea americanilor din Vietnam. Și celelalte state ale blocului comunist susțineau public cauza păcii, iar evenimentul cel mai important a fost reuniunea Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varșovia, organizată la București, în iulie 1966, finalizată cu o declarație publică de solidaritate, publicată în „Scânteia”, la 8 iulie 1966. Deși reuniunea părea să fie una obișnuită în calendarul întâlnirilor membrilor alianței, pentru diplomația română ea rămas de referință deoarece a reușit să-și impună versiunea proprie a declarației finale, considerată actul fundamental de început al complicatului proces de negociere Est-Vest finalizat prin încheierea Acordurilor de la Helsinki, din 1975⁴².

Publicarea comunicatului prin care se anunța sprijin comun pentru cauza vietnameză a fost interpretată ca un prim pas în direcția constituirii unor forțe militare de intervenție⁴³. Îndemnul public, „alături de eroicul popor vietnamez!”, s-a tradus prin expedierea către Secția Scrisori și Audiențe de cereri pentru înrolarea în războiul din Vietnam. Propaganda crease emoții publice și spre deosebire de alte conflicte care tulburau diplomațiile celor două blocuri, cel din Vietnam a produs în România socialistă o surprinzătoare solidaritate publică. Rezerviști, veterani de război, membri de partid, simpli cetățeni indignați de „furia imperialistă” cereau să plece voluntari în Vietnam sau să își doneze salariile pentru cauza păcii și victoria comunismului. Câteva zile mai târziu, la 11 iulie 1966, ziarul publica, într-un articol intitulat *Alături de poporul vietnamez până la victoria finală asupra agresorilor americani*, informația conform căreia autoritățile urmau să-i sprijine pe toți cei care voiau să se înroleze ca voluntari: „După cum se știe, conducerea de partid a arătat că numeroși cetățeni români, în special tineri, și-au exprimat dorința de a merge să lupte ca voluntari în Vietnam și că la cererea RD Vietnam țara noastră va putea satisface această dorință a lor”⁴⁴.

⁴⁰ Ambasadorul sovietic informa că URSS se implicase în războiul din Vietnam prin trimiterea de armament și personal specializat. Moscova insista pentru realizarea unui front comun al statelor comuniste pentru ajutorarea liderilor nord-vietnamezi. Mioara Anton, Ioan Chiper, *Instaurarea regimului Ceaușescu. Continuitate și rupturi în relațiile româno-sovietice*, București, INST, IRSI, 2003, p. 94.

⁴¹ Constatin Moraru, *Ajutați-ne „să punem capăt războiului din Vietnam”*, în „Dosarele Istoriei”, an VIII, nr. 10 (86), 2003, p. 30; de asemenea și Paul Niculescu-Mizil, *România și războiul americano-vietnamez*, București, Editura „Roza Vânturilor”, 2008, pp. 74-75.

⁴² *Declarație cu privire la întărirea păcii și securității în Europa*, în România și Tratatul de la Varșovia. Conferințele Miniștrilor Afacerilor Externe și ale adjuncților lor (1966-1991), ed. Mioara Anton, Editura Alpha MDN, București, 2009, pp. 79-83.

⁴³ Punctul 3 al declarației sublinia că statele membre ale Tratatului de la Varșovia își declarau sprijinul pentru cei care doreau să plece ca voluntari pentru a lupta împotriva agresiunii americane în Vietnam.

⁴⁴ „Scânteia”, 11 iulie 1966, p. 3.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Vestea a produs entuziasm în rândul celor care voiau să se alăture luptei de eliberare a poporului vietnamez. La scurtă vreme a urmat confuzia, iritarea și dezamăgirea. Achim Țugui din București, care depusese o cerere de voluntariat, era contrariat de lipsa de reacție a autorităților și avertiza că în cazul unui refuz se va adresa direct ambasadei Vietnamului la București⁴⁵. Alții au fost mai răbdători și au preferat să aștepte un răspuns al autorităților. Și cum gesturile de eroism și sacrificiu aveau nevoie de recunoaștere publică, Gheorghe Pâslaru din Râmnicu Sărat, deși exclus din partid ca urmare a unei sentințe penale, solicita ca cererea sa de voluntariat să fie citită la radio și televiziune: „Eu Pâslaru Gheorghe vă declar din data de 1.VII.1966 gata oricând pentru cauza păci (sic!) chiar și-n Vietnam dacă Țara Românească va da sprijin cu oameni doresc să fiu înscris în primele rânduri”⁴⁶.

Pentru Vasile Crăciun, muncitor ceferist din Reșița, de o importanță capitală era înscrierea sa în fruntea listei celor care voiau să lupte pentru eliberarea Vietnamului: Cererea sa nu era singulară. Și Alexandru V. Mărculescu dorea să fie trecut în fruntea listei de voluntari. De-a lungul timpului ceruse să lupte pentru cauza comunistilor greci sau să fie trimis în Cosmos într-un zbor experimental. Vietnamul îi oferea din nou prilejul de a se jertfi pentru o cauză dreaptă. Cuprins de emoția sacrificiului suprem, sugera să fie compus și difuzat la radio și televiziune un marș al voluntarilor care urmau să plece în Vietnam. Scrisorile sale nu au primit nici un răspuns ceea ce l-a determinat să revină cu o nouă cerere, convins fiind că celelalte petiții se rătăciseră în hățișul birocrăției. Pentru a fi sigur că va primi în cele din urmă un răspuns, anunța că va aștepta un semn de la secretarul general la poarta Comitetului Central.

Alții, pentru a fi mai convingători, inspirați de imaginile de pe câmpurile de luptă publicate în „Scânteia”, atașau scrisorilor adresate conducerii partidului propriile fotografii care îi înfățișau în ipostaze de luptă. Un autor anonim îl informa pe Nicolae Ceaușescu că se „amorzase” de conducerea partidului ceea ce era un argument în plus pentru acceptarea cererii sale de voluntariat: „V-am văzut fizicul și să știți că m-am amorzat de colectivul pe care-l conduceți. Să știți că românii țin la d-voastră. Am luptat și eu pe timpuri când alții voiau să ne cotopească patria, dar n-au reușit”⁴⁷.

În această avalanșă a scrisorilor de voluntariat, Marian T. Dumitru din București surprindea prin conținutul special al scrisorii sale. Inițial, un admirator al culturii și civilizației americane, se vedea nevoit să condamne „șovinismul de mare putere” și postura de „jandarm odios cu bâta cea mare” pe care SUA le manifestau în relațiile cu celelalte state. Fost membru al Diviziei de voluntari „Tudor Vladimirescu”, căzuse în dizgrație, partidul „răsplătindu-l” cu câțiva ani de închisoare. Înviniurile i s-au părut absurde, dar și mai absurdă era situația în care se afla după ce fusese eliberat din închisoare. Statutul de deținut politic îl transformase într-un paria al societății: „(...) Am ajuns la capătul răbdării în a mă simți considerat, excetățean, pseudo-om, bandit de serviciu, dușman oficial, cârpă bună la toate etc., etc., și care pentru a-mi putea câștiga pâinea zilnică, cutreer șantierelor de la un capăt la altul al țării, fără locuință cu toată averea mobilă – puținul adunat într-o viață de om – confiscată total etc.”⁴⁸. Plecarea în Vietnam era singura soluție pentru a se izbăvi și pentru a se integra pe deplin în societatea socialistă, pentru care plătise oricum un preț foarte mare.

Dar războiul nu era o simplă joacă, situație pe deplin înțeleasă de femeile din Segarcea care, printr-o scrisoare anonimă adresată lui Nicolae Ceaușescu, cereau ca statul român să nu-și trimită soldații atât de departe de casă. România avea de rezolvat probleme mult mai importante la ea acasă precum îmbunătățirea calității pâinii și a aprovizionării populației cu alimente: „(...) deși ne pare rău de vietnamezi, dar și de noi ni se rupe sufletu’, după ce trăim așa cum trăim cu cinci lei pe zi muncă și numai vara, parcă numai vara mâncăm, iarna stăm în bârlog ca ursu, să ne mai trimiteți copii (sic!) și bărbați în

⁴⁵ ANIC, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar 184/1966, ff. 8-9.

⁴⁶ Dorința ca scrisorile de voluntariat să fie publicate în presa centrală apare și în cazul altor petenți. Vezi și scrisoarea lui Ion Țigău din Sinaia care dorea să plece să lupte în Vietnam „din dragoste și devotament față de cauza libertății și păcii, socialismului și comunismului”. Ibidem, ff. 7, 25-26.

⁴⁷ Ibidem, f. 202.

⁴⁸ Ibidem, ff. 225-227.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Vietnam. Nu! (...). Nu vrem război, nu vrem să murim, nu vrem să rămânem văduve, nu vrem să ne rămână copiii prin Vietnam. America este puternică, ne va omorî soții până să ajungă în Vietnam⁴⁹.

Nu au lipsit nici sugestiile referitoare la inițierea de către România a unui front comun format din toate statele comuniste care să intervină pentru instaurarea unui regim comunist în Vietnam. Primăvara lui 1967 a adus noi provocări pentru conducerea de la București. Luna mai debutase cu sărbătorirea cu fast a împlinirii a 90 de ani de la cucerirea independenței de stat. Prilej de bucurie și afirmare a voinței naționale. În culisele puterii, Ceaușescu pregătea una dintre cele mai importante măsuri care avea să-i consolideze puterea personală: analiza activității Ministerului Afacerilor Interne, un pretext pentru incriminarea lui Alexandru Drăghici și înlăturarea acestuia de la conducerea partidului. Procesul reabilitărilor își începuse cursul, iar comisiile speciale au avut nevoie de aproape un an să adune dovezi, să interpreteze noi probe și să reanalizeze declarațiile martorilor.

În plan extern, războiului din Vietnam i s-a adăugat o nouă criză, războiul de șase zile, prilej de noi declarații și tensiuni româno-sovietice. România nu numai că a refuzat să recunoască ca agresor statul Israel și să rupă relațiile diplomatice cu acesta, dar și-a individualizat poziția printr-o declarație singulară care o pune în opoziție cu celelalte state ale blocului comunist. Pentru a consolida solidaritatea dintre partid și națiune, Ceaușescu a prezentat într-un amplu discurs programul de politică externă și direcțiile de interes major ale României socialiste. Independența, suvernitățile, lupta neobosită împotriva reacțiunii interne și externe, egalitatea în drepturi, avantajul reciproc anunțau redundanța propagandistică la care se va ajunge în anii '80. Se recunoștea deschis că deși România era legată de Uniunea Sovietică („cu vechi tradiții și rădăcini adânci în decursul istoriei“) noile condiții obligau adaptarea relației bilaterale la un „conținut nou“⁵⁰. Crizele fierbinți ale războiului rece, Vietnamul și Orientul Mijlociu, reveneau în discursul public, România cerând încetarea bombardamentelor americane și moderație în criza arabo-israeliană.

Cereri de voluntariat au fost numărate și centralizate de Secția Scrisori și Audiențe. Cronologic astfel de cereri au fost trimise în intervalul iulie 1966-începutul anului 1967, dar arhivele nu păstrează o evidență a tuturor scrisorilor⁵¹. De asemenea, nu s-au identificat documente care să probeze răspunsul autorităților, dacă el a existat. Încercările diplomației americane de a folosi medierea românească pentru încetarea ostilităților au avut ca efect diminuarea tonului propagandei pentru cauza vietnameză. Mai mult, războiul de șase zile, dar mai ales episodul cehoslovac, au determinat strângerea rândurilor pentru apărarea cauzei naționale. În august 1968, pericolul se afla la granițele României, iar prietenia cu Uniunea Sovietică era pusă public sub semnul întrebării.

Strategia reabilitărilor

La aproape trei ani de la preluarea puterii, Ceaușescu surprindea, la fel ca și predecesorul său, în decembrie 1961, prin organizarea unei mult prea frumoase plenary⁵². Istoria partidului se rescria încă o dată la scenă deschisă în aprilie 1968, iar cetățenii nu numai că erau invitați să asiste la această reprezentație, dar deveneau și judecători ai cumplitelor fapte care se petrecuseră în culisele puterii. Spectacolul reabilitărilor, încurajarea vocilor celor oprimați, recuperarea figurilor marcante ale partidului anunțau o nouă eră în istoria comunismului românesc. Informații compromițătoare referitoare la abuzurile Ministerului de Interne, în special ale lui Alexandru Drăghici, au fost strânse și așezate în dosarul acuzării.

⁴⁹ Ibidem, ff. 259-260.

⁵⁰ *Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al CC al PCR, cu privire la politica externă a partidului și guvernului*, în „Scânteia“, 25 iulie 1967.

⁵¹ S-a identificat o singură evidență, incompletă, referitoare la această categorie specială de scrisori, în ANIC, Fond CC al PCR, Secția Cămin, dosar 198/1967, f. 23.

⁵² În opinia lui Gheorghiu-Dej, plenara CC al PMR din 30 noiembrie-5 decembrie 1961, care îi consacrase statutul de învingător, fusese unul dintre cele mai frumoase evenimente din istoria partidului. Dan Cătănuș, *A doua destalinizare. Gh. Gheorghiu-Dej la apogeul puterii*, București, Editura Vremea, 2005, p. 317; *Dosarul Ana Pauker. Plenara Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din 30 noiembrie-5 decembrie 1961*, vol. II, ed. Elis-Neagoe Pleșa, Liviu Pleșa, București, Editura Nemira, 2006, p. 19.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Nu vom insista asupra resorturilor procesului reabilitărilor, ci numai asupra impactului pe care evenimentul l-a avut asupra societății⁵³.

Aprilie 1968 a făcut trecerea de la formula lui Gheorghiu-Dej din 1956, „nu avem pe nimeni de reabilitat post-mortem“, la cea a lui N. Ceaușescu, „avem și noi pe cineva să reabilităm“: „Este, ca să spun așa, ca și cum ne-am trezit dintr-un vis frumos și constatăm că realitatea este cu totul alta de cum am visat. Am fi nedrepti, însă, dacă nu am spune că au fost și atunci unii tovarăși care nu au visat. Alții care s-au trezit mai devreme din acest vis. Dar, ca să fim cinstiți, trebuie să spunem că toți am fi dorit și am dori și astăzi ca să fi visat și ca cele visate să fie realitate, ca să nu avem nimic de reabilitat“⁵⁴.

Scrisorile adresate puterii pe parcursul lui 1968 reflectă într-un registru aparte strategiile de legitimare ale noii conduceri. Nu este numai o *damnatio memoriae*, dar asistăm și la construirea unei identități prin care se dorea despărțirea explicită de un trecut compromițător. Oamenii au privit cu nedumerire, încredzător sau sceptici, noile schimbări care anunțau rescrierea istoriei zbuciumate a partidului. În ce măsură memoria socială a asociat reabilitările politice cu o schimbare în esență și practica regimului rămâne o întrebare deschisă.

„Am studiat cu deosebită satisfacție sufletească/atenție/ îmi declar adeziunea mea deplină față de actul istoric/ dreaptă măsură sau „cu deosebit interes.../cu deosebită indignare/ m-a tulburat și răscolit adânc...“ sunt formulele care ne introduc în universul special al scrisorilor de reabilitare. Plenara din aprilie 1968 a provocat un val de cereri și memorii pentru revizuirea și îndreptarea abuzurilor cărora le căzuseră victime foști membri ai partidului, simpli cetățeni sau foști lucrători ai aparatului de Securitate și ai Apărării⁵⁵. Comisiile de revizie au analizat atât culpele politice, cât și pe cele de ordin penal⁵⁶. Cele mai multe dintre cereri plasau abuzurile în anii 1958-1959, când înghețul ideologic lovise întreaga societate. Spectrele clandestinității, conflicte și adversități erau readuse la lumină, dar istoria lor a contat prea puțin în procesul de reabilitare.

Încurajați de dezvăluirile publice, oamenii au fost tentați să creadă că plenara era începutul unui proces de reformare a partidului prin înlăturarea celor care patronaseră abuzurile împreună cu Gheorghiu-Dej. Era și cazul lui Petre Nicolae, consilier al Secretariatului CAER de la Moscova care, la 7 mai 1968, adresa o scrisoare lui Emil Bodnăraș, Gheorghe Apostol și Chivu Stoica cerându-le să renunțe la funcții, să-și recunoască public greșelile și încălcarea normelor statutare. Obligația de comuniști și vechi membri ai partidului îi obliga la un gest de onoare: „Ați lucrat atâta timp alături de Gh. Gheorghiu-Dej, de Al. Drăghici. În acest timp ați participat la toate congresele partidului, la toate ședințele Biroului Politic. De ce, tovarăși, nu ați ridicat atunci aceste probleme la care vă referiți acum și la care se referă Hotărârea Plenarei? Acest «de ce» mi se amplifică în minte și nu-i pot găsi un răspuns. Nu pot!“⁵⁷ Și pentru că nedumerirea sa nu era singulară privind culpele celor din conducerea partidului, Petre Nicolae cerea publicarea scrisorii în „Scânteia“ pentru a arăta că masa membrilor de partid nu accepta limitarea vinovăției. Dar noua conducere a ales să ignore semnele de întrebare referitoare la fondul reabilitărilor politice.

În lumina plenarei din aprilie 1968, membrii partidului și-au construit biografii ireproșabile. Petenții cereau recunoașterea stagiilor de partid, acordarea de pensii, reincluderea în structurile de partid și de stat,

⁵³ Discuțiile referitoare la reabilitare s-au concentrat asupra abuzurilor aparatului represiv, existând o preocupare limitată pentru stabilirea unor culpe politice. Informații referitoare la procesul reabilitărilor vezi în „Protocolul ședinței Plenare a CC al PCR din zilele de 22, 23, 24 și 25 aprilie 1968“, în ANIC, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar 66/1968, ff. 1-9.

⁵⁴ Ibidem, f. 23.

⁵⁵ Cei care au fost comprimați ca urmare a restructurării aparatului Securității și Ministerului de Interne pe parcursul anilor 1952, 1956 și 1959 au solicitat comisiilor de partid revizuirea măsurilor. În cele mai multe dintre cazuri, deciziile fuseseră corecte, scoaterea din sistem fiind rezultatul pensionării sau a deficiențelor din activitate. *Securitatea. Structuri, cadre, obiective și metode, 1948-1967*, vol. I, coord. Florica Dobre, București, Editura Enciclopedică, 2006.

⁵⁶ „Informare cu privire la unele probleme sesizate de cetățeni prin scrisori și la biroul de audiență, referitoare la activitatea organelor MAI și Securitate în anul 1968“, ANIC, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar 234/1968, ff. 2-12.

⁵⁷ Ibidem, dosar 187/1966, ff. 1-15.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

recunoașterea vechimii profesionale și obținerea unor beneficii explicite (pensii, case, acordarea unor grade superioare celor proveniți din aparatul MAI sau al Apărării).

Petenții insistau asupra situațiilor care au condus la marginalizare, arestare sau excludere, fiind indicată de cele mai multe ori existența unei conspirații. Avalanșa de cereri și autobiografii a avut ca rezultat dezvoltarea unui impresionant mecanism de verificare a informațiilor. Securitatea, partidul și justiția au furnizat noi dosare de cadre în care se regăseau autobiografiile, evoluția proceselor, a sentințelor judecătorești, declarații ale martorilor etc. Pentru Petru Ardeleanu, inginer, angajat la Ministerul de Construcții pentru Chimie și Rafinării, cu origine socială sănătoasă, plenara era o dovadă de disciplină și legalitate partinică. Fiind la rându-i o „fărâșă din milioanele de oameni ai muncii“ înțelegea să susțină partidul și să condamne acțiunile lui Alexandru Drăghici. În plan secundar, această regie a entuziasmului era menită să releve abuzul unuia dintre superiorii săi care îl retrogradase și îi micșorase salariul⁵⁸. Ancheta comisiei de partid a stabilit că demersul petiționarului nu avea obiect, fiind îndemnat să muncească în continuare pentru a-și merita eventuala avansare.

Abuzurile Securității au fost subiectul predilect al cererilor de reabilitare. Gheorghe Crăciuneanu originar din Cluj, și care se afirmase din 1945 ca unul dintre membrii activi ai Regionalei, fusese arestat în vara lui 1958, din cauza unui incident provocat de paznicii vilei pe care Alexandru Drăghici o deținea la Eforie. Acuzația de tulburare a ordinii publice a fost schimbată în cea de uneltire, ceea ce i-a adus o condamnare de doi ani, precum și excluderea din partid: „Nu cred că se poate descrie durerea simțită de mine după condamnare, când am constatat că sunt condamnat pe nedrept de regimul pentru care nu am precupețit de la 14 ani nici zi, nici noapte, pentru regimul căruia i-aș fi dat viața fără preget (...). Suferința mea a constat în aceea că nu am putut să iau parte la viața politică a țării, viață pentru care am socotit că sunt pregătit“⁵⁹. În urma verificării, s-a stabilit că acuzațiile erau în totalitate false, Crăciuneanu fiind reabilitat și reprimis în partid.

Eugen Pâslea Pereni, vechi activist al partidului încă din perioada ilegalității, originar din Șimleul Silvaniei fusese zguduit de dezvăluirile publicate în „Scânteia“: „Am citit și recitit și recitesc zilnic, cutremurat de groază și emoție, dezvăluirile aduse la cunoștința publică (...) cu privire la condițiile mișelești la care au fost asasinați regretații Ștefan Foriș și Lucrețiu Pătrășcanu“⁶⁰. În memoriul adresat conducerii partidului, Eugen Pâslea Pereni solicita reabilitarea politică, penală și profesională, deoarece fusese victima unei „înscenări odioase“ pusă la cale de adversari politici care îi compromiseseră cariera în partid: „Cer în mod insistent să mi se facă dreptate“. Dar în cazul său, comisia a stabilit că apetența petentului pentru „înșelăciune repetată în dauna avutului obștesc“ nu-l putea absolvi de culpele penale de care fusese acuzat și în consecință nu putea fi reabilitat, chiar dacă tratamentul la care fusese supus în timpul detenției fusese extrem de dur.

Florin Ungureanu, tehnician la unul din șantierele din Borzești, deși cutremurat de șocul deciziilor plenarei, fără să fie membru de partid, scria „pe sfânta dreptate astăzi numai unii nebuni sau fără simț patriotic pot să spună că țara noastră nu este ca o floare“⁶¹. Procesul reabilitărilor a fost folosit ca pretext pentru a semnală multiplele disfuncționalități ale puterii în teritoriu, mai ales pe marile șantiere (condiții de locuire, hrană, salarizare, reglementarea plății orelor suplimentare). Plenara din aprilie i-a alimentat speranțele că toate deficiențele urmau să fie rezolvate.

Una dintre cele mai emoționante scrisori a venit din partea Victoriei Sârbu, fosta „tehnică“ a lui Ștefan Foriș, și care fusese condamnată în procesul Pătrășcanu la șase ani de închisoare. După plenara din aprilie 1968, își exprima recunoștința pentru reabilitarea memoriei vechii gârzi, convinsă fiind că un astfel de gest echivala cu o reabilitare a partidului⁶². O scrisoare asemănătoare adresa și Elena Pătrășcanu pentru

⁵⁸ Ibidem, dosar 235/1968, ff. 64-69.

⁵⁹ Ibidem, dosar 239/1968, f. 111.

⁶⁰ Ibidem, ff. 142-143.

⁶¹ Ibidem, f. 213.

⁶² „Nu voi uita niciodată momentul de la process când Pătrășcanu a strigat de lângă mine: «Minciuni, toate sunt numai minciuni! Șapte ani de anchetă! Rușine să vă fie! Nu aveți dreptul! Lăsați-mă să plec!» și a scuipat din neputința de a-și

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

care actul reparator era o dovadă că suferințele lor nu fuseseră zadarnice, iar generațiile viitoare aveau să fie ferite de astfel de întâmplări tragice⁶³.

De limitele procesului de reabilitare s-a lovit fostul episcop greco-catolic Alexandru Todea care într-o scrisoare adresată lui Ceaușescu, la 27 aprilie 1968, constata cu „durere, amărăciune și dezgust” că procesul de reabilitare nu schimbase cu nimic atitudinea autorităților față de cazul său: „Aș dori să am posibilitatea să expun argumentele unei persoane competente, să se constate dacă procedura față de mine cadrează sau nu cu directivele juridice al căror spirit este «ca niciodată să nu se mai repete abuzuri și acte samavolnice»”⁶⁴. Ceea ce nu știa Alexandru Todea era că plenara nu își propusese să reconsidere șirul proceselor politice organizate în România după 1947, ceea ce însemna că foștii deținuți politici rămâneau într-o zonă de nesiguranță.

Într-o situație asemănătoare s-a aflat și George Cocea, fondator al Conservatorului Pro-Arte din București (1935), profesor la Academia de Muzică, angajat, din 1951, violoncelist maestru la orchestra simfonică a cinematografului. Evenimentele din Ungaria, din toamna lui 1956, l-au făcut să creadă că era posibilă o schimbare de regim politic și în România. „Afirmațiile dușmănoase” la adresa partidului i-au adus, în 1957, o condamnare de cinci ani în închisoare corecțională. În 1968, în memoriul adresat partidului prin care cerea reabilitarea, George Cocea se considera victima a unei conspirații evreiești. Comisia de control nu a reținut motivele invocate de violoncelist, ci numai „manifestările dușmănoase” pentru care fusese condamnat. În consecință, comisia a hotărât că nu era cazul să se introducă recurs în supraveghere⁶⁵.

Potrivit sintezei anuale referitoare la scrisorile adresate puterii, reabilitările duseseră la trimiterea a 448 de scrisori: „Majoritatea celor ce s-au adresat în scris au relatat că și ei au fost persecutați, arestați, condamnați sau sancționați pe linie de partid și administrativ, fără motive întemeiate, solicitând reabilitarea lor politică și juridică”⁶⁶. Conform comisiilor de anchetă, numai 20 de scrisori conțineau informații reale, iar ele se refereau la excluderi din MAI, sentințe de condamnare la moarte sau la muncă silnică pe viață, sau alte pedepse cu privare de libertate.

Pentru Ioan Stanciu din Oradea procesul reabilitării fusese incomplet deoarece cei vinovați de abuzuri continuau să fie menținuți la putere (Emil Bodnăraș, Chivu Stoica și Gheorghe Apostol). Ceea ce ridica semne de întrebare asupra modalităților prin care secretarul general își putea onora promisiunile față de societate. El cerea înlăturarea cenzurii, deschiderea granițelor, continuarea procesului de liberalizare, democratizarea reală a statului, reabilitarea tuturor celor care fuseseră acuzați de culpe politice după 23 august 1944 și reintegrarea lor socială, amnistie generală, libertatea de circulație în străinătate, libertatea religioasă⁶⁷.

La un an de la anunțul public al reabilitărilor, existau încă voci nedumerite de graba cu care liderii partidului se despărteau de un trecut compromițator. Organizarea celui de-al X-lea Congres al partidului, în august 1969, a fost un bun prilej folosit de oamenii obișnuși pentru a semnală disfuncționalitățile puterii (permanentizarea privilegiilor, favorizarea anumitor categorii sociale în defavoarea altora, abuzurile funcționarilor de partid și de stat). O astfel de scrisoare, semnată de „un grup de tineri ploieșteni”, era adresată conducerii partidului, la 6 august 1969. Printre sugestiile referitoare la îmbunătățirea activității partidului în teritoriu se regăsea și critica dezavuării publice a fostului lider al partidului, Gheorghiu-Dej. Considerat de către autorii scrisorii un simbol al istoriei partidului, aceștia se

exprima altfel disprețul și repulsia pentru tot ce se petrecea”. „Scrisoarea Victoriei Sârbu prin care își manifestă recunoștința pentru reabilitarea lui Lucrețiu Pătrășcanu, Ștefan Foriș și alții”, în *Ibidem*, dosar 250/1968, ff. 3-4.

⁶³ *Ibidem*, f. 5.

⁶⁴ *Ibidem*, dosar 237/1968, f. 156.

⁶⁵ *Ibidem*, ff. 181-186.

⁶⁶ Informare cu privire la principalele aspect rezultate din scrisorile adresate conducerii partidului în anul 1968, referitor la politica externă și internă a partidului și statului nostru, *Ibidem*, dosar 230/1968, f. 2.

⁶⁷ Scrisoarea fusese expediată la 18 august 1968, înainte de pronunțarea discursului de la balconul CC. Evenimentele din Cehoslovacia erau urmărite cu interes în România, o parte a societății fiind tentată să creadă că reformarea sistemului putea fi un pas important în consolidarea relației dintre guvernanți și guvernați. *Ibidem*, dosar 231/1968, ff. 85-90.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

întrebau unde fuseseră ceilalți membri ai partidului atunci când fuseseră comise ilegalitățile pentru care era condamnat public numai primul secretar, iar memoria sa ștersă din istoria partidului: „Gheorghe Gheorghiu-Dej a fost secretar al partidului comunist și nu dictator, avea tovarăși cu care lucra, exista o Comisie Centrală de revizie. Ceilalți membri ai Comitetului Central unde erau și ce făceau? Nu răspundeau colectiv? Problema importantă nu este aceasta, deși noi nu ne putem lămuri pentru că, desigur, multe lucruri nu le cunoaștem, ci alta: ce garanție există că în viitor nu se vor mai repeta astfel de lucruri?”⁶⁸

Emoție de august: reacții la invazia din Cehoslovacia

Liniștea de vacanță a zilei de 21 august 1968 a fost spulberată de o veste tulburătoare: Uniunea Sovietică decisese, împreună cu celelalte aliate ale Tratatului de la Varșovia, să invadeze Cehoslovacia și să pună, astfel, capăt *Primăverii de la Praga*. „Socialismul cu față umană” era zdrobit de puterea tancurilor sovietice. Deși membră a alianței, România nu numai că a refuzat să participe la invazie, dar a condamnat public, prin vocea lui Nicolae Ceaușescu, „marea greșală și primejdia gravă” a gestului celor cinci. Evenimentul a provocat o intensă emoție publică mai ales că secretarul general alesese să se adreseze celor peste 100 000 de oameni adunați în Piața Palatului folosind un apelativ aparte, „dragi tovarăși, cetățeni ai țării românești”⁶⁹. Discursul, încheiat cu îndemnul apărării patriei socialiste, a redeșteptat spaimile antisovietice ale populației, care a văzut în intervenția din Cehoslovacia o potențială agresiune împotriva României.

Amenințarea externă și iminența războiului au creat solidarități neașteptate. Scrisorile oamenilor obișnuiți, anonime sau semnate, venite din cele mai diverse medii sociale, îl plasau pe Ceaușescu în galeria eroilor neamului. Prin condamnarea invaziei, acesta devenise în ochii cetățenilor egalul lui Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Vlad Țepeș sau Dimitrie Cantemir, un demn urmaș al întemeietorilor de două mii de ani ai neamului românesc, Decebal și Traian.

Zbaterile marii politici internaționale au agitat mințile românilor, care propuneau soluții îndrăznețe de apărare împotriva „agresiunii hitleriste” a Uniunii Sovietice. În consecință, au crescut cererile de înscriere în gărzile patriotice⁷⁰, dar și solicitările ca România să se retragă din Tratatul de la Varșovia și CAER, să formeze o federație cu Iugoslavia sau să semneze un tratat de asistență mutuală cu China⁷¹. Unii au mers chiar mai departe și au sugerat ca România să devină „stat unit cu Statele Unite” și să fie organizate rețele de rezistență armată: „Înființați pe fiecare stradă centre de înscriere de voluntari pentru forțele de gherilă așa încât fiecare casă să fie o cazemată și fiecare familie un centru de rezistență”⁷². Scrisorile care conțin astfel de propuneri sunt anonime și sunt semnate fie sub formula „omul de pe stradă”, „un grup de locuitori” sau „românii”⁷³. Rusu Mihai, controlor tehnic, sugera organizarea unei subscripții publice pentru cumpărarea de avioane și tancuri, astfel încât țara să poată fi mai bine apărată⁷⁴.

Un anonim își declara uimirea față de gestul invaziei Cehoslovaciei și îl asigura pe secretarul general că „toți muncitorii din RSR suntem strânși uniți în jurul partidului făcând zid de granit împotriva oricărui dușman care ar încerca să încalce suveranitatea patriei noastre RSR. (...) Faptele domniei voastre trebuie înscrise cu litere de aur în istoria României, în guvernul RSR, în frunte cu înflăcăratul strănepot al lui Decebal, Nicolae Ceaușescu”⁷⁵. Și veteranul de război B. Crușevan din Arad saluta înființarea

⁶⁸ Ibidem, dosar 156/1971, ff. 43-44.

⁶⁹ „Scânteia”, 22 august 1968, p. 1.

⁷⁰ Decizia de înființare a gărzilor patriotice în „Stenogram ședinței comune a CC al PCR, Consiliului de Stat și Guvernului RS România din ziua de 21 august 1968”, în ANIC, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar 249/1968, f. 21.

⁷¹ Ibidem, dosar 231/1968, ff. 115-116, 148.

⁷² Ibidem, f. 41.

⁷³ „Imperialismul rusesc are nevoie de anexat noi teritorii străine; este deci o permanentă primejdie pentru pacea lumii. Omenirea să ia aminte/Românii”, în Ibidem, ff. 19, 102

⁷⁴ Ibidem, f. 16.

⁷⁵ Ibidem, f. 17.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

gărzilor muncitorești și îl avertiza pe Ceaușescu că includerea celor de origine maghiară în aceste formațiuni ar fi sporit pericolul unei invazii la granița de vest⁷⁶.

În toată această emoție publică creată de evenimentele din Cehoslovacia au fost și voci care atrăgeau atenția secretarului general că acțiunile din politica externă duseseră la pierderea lucidității în planul celei interne. O anonimă semnală că politica natalistă, prelungirea programului de muncă, creșterea prețurilor, modificarea legii pensiilor și prelungirea intervalului de pensionare creau nemulțumiri în sânul populației: „Opriti, vă rugăm din suflet, aceste tendințe care pot avea consecințe nefaste pentru poporul nostru care trebuie să fie unit în aceste clipe grele”⁷⁷. O altă anonimă, expedită din Ardeal, semnală, de asemenea, că măsurile partidului creau avantaje numai pentru membrii partidului, în vreme ce restul populației era apăsată de povara sărăciei: „Dacă tu nu vei remedia această stare de lucruri (pe) care le-ai făcut și pe care continui să le faci apoi ori vei urma drumul lui Kenedi (sic!) sau vei păți mai rău ca acesta”⁷⁸.

Pentru un alt autor anonim, discursul de la balcon fusese o mare eroare de politică externă deoarece putea să stârnească și mai mult furia sovieticilor. Solidaritatea cu cehoslovacii nu își avea rostul, devreme ce în România situația nu dădea semne că se va îmbunătăți: „La noi se trăiește greu tov. Ceaușescu. De când ai venit d-ta la conducere, viața e și mai grea, pe capul și spinarea noastră s-au pus și se pun numai greutate și de aceea să știi că poporul nu te iubește deloc: te urăște. Nu ne încălzește cuvântările pe care le ții pentru cehi, nici acelea în care tot spui că urezi poporului fericire și bună stare că noi vedem care e adevărul”⁷⁹. Autorul acuza creșterea prețurilor, în special la locuințe, chirii, alimente, deteriorarea serviciilor de asistență medicală. Totodată, manifestațiile publice organizate pentru susținerea liderului partidului erau, în opinia criticului anonim al puterii, spectacole ale fricii: „Nu vă uitați că la diferitele mitinguri și adunări unde oamenii sunt scoși cu ordin, lumea vă aplaudă și vă aclamă pentru că o face că e ordin, că dacă nu aplaudă este scris pe listă și... își pierde și pâinea, oamenii de frică aplaudă și strigă ura, dar adevărul nu este acesta”⁸⁰.

În ajutorul secretarului venea și o clarvăzătoare din Giurgiu, Ioana Dumitrache, care prin mesaje primite de la Dumnezeu putea să deslușească mersul ordinii mondiale. Potrivit petiționarei, principiile marxist-leniniste fuseseră încălcate grosolan de către Uniunea Sovietică, care ocupase Basarabia. În vreme ce România, Iugoslavia și Cehoslovacia se situau de partea binelui și a luminii, Uniunea Sovietică, Bulgaria și Ungaria se aflau de partea diavolului și îndemnau la războaie și agresioni: „Stimate conducător Nicolae Ceaușescu, Dumnezeu îmi trimite multe știri, dar nu le pot spune pe toate aici în scrisoare, este nevoie să vă vorbesc direct, alături de d-voastră și de întregul CC. (...). De nu luați legătură cu mine situația întregului glob este în mare primejdie”⁸¹.

De o emoție supranaturală fusese cuprinsă și o mamă din Baia Mare, pe care discursul din 21 august o tulburase profund: „Cuvintele d-voastră mi-au înfiorat fizicul, emoțiile m-au cuprins și durerea m-a răpus la pat”⁸². În momente de pericol, cum era cel din Cehoslovacia, rezistența liderului era o garanție sigură că țara se afla pe mâni bune⁸³.

⁷⁶ Ibidem, f. 18.

⁷⁷ Ibidem, ff. 23-24.

⁷⁸ Ibidem, f. 61.

⁷⁹ Ibidem, ff. 117-118.

⁸⁰ Ibidem, f. 118. Într-o notă asemănătoare o altă scrisoare anonimă acuza incapacitatea secretarului general de a stopa fenomenele negative care afectau societatea românească precum huliganismul și sărăcia generalizată: „În București domnește desfrâul, lipsa de cultură și de pregătire profesională a salariaților. Bucureștiul ca cultură se poate compara cu triburile din Africa. Așa că tovarășe Ceaușescu mai întâi ocupă-te să rezolvi mizeria, foamea, lipsa de cultură în care stau românii și după aceea să te bagi în treburile din Cehoslovacia. Mii de români, sute de mii, crapă de foame, sete, boli și alte porcării, în București e mizerie, foame, țișanie, promiscuitate, lipsă de curățenie. Bucureștiu (sic!) plin de proximeți dumneata te ocupi de Cehoslovacia. Dumneata fiind acolo sus unde ești nu vezi ce porcării se petrec mai jos. Rușine, tovarășe!” Ibidem, ff. 162-163.

⁸¹ Ibidem ff. 34-35.

⁸² Ibidem, ff. 36-37.

⁸³ Ibidem.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Phihoza războinică a cuprins mai ales mințile cele mai sensibile. România se afla într-un real pericol, iar sugestiile pentru organizarea apărării nu erau de neglijat: de la înarmarea gărzilor patriotice la descifrarea tainelor universului și a mecanismelor logicii vieții. Unul dintre peteți, elev în clasa a XI-a, care dorea să ajungă student la Filosofie, fusese frământat de premoniții și visase în noaptea atacului asupra Ceholovaciei că zburase în atmosferă. Călătoriile onirice îi furnizaseră suficiente informații pentru întocmirea unor planuri anti-atom, care ar fi putut să oprească chiar și un război în care s-ar fi folosit farfurii zburătoare!⁸⁴

Îndemnurile la luptă și rezistență nu au fost puține. Un pensionar din Vâlcea scria că „nu vrem pahod na Sibir“ și cerea arme pentru apărarea cauzei naționale⁸⁵. Alții au propus reformarea organismelor internaționale pentru a fi protejate și apărate statele mici în fața agresiunii Uniunii Sovietice. Grigore Pop, profesor de limba română din Râșcruci, analiza din perspectivă istorică evoluția relațiilor internaționale și sugera sancțiuni aspre împotriva agresiunii marilor puteri: „M-am înrolat voluntar în gărzile muncitorești-țărănești și promit din partea mea și a tuturor oamenilor cinstiți cu care am stat de vorbă în aceste zile că vom face un adevărat «zid de săbii» în jurul domnului Țării Românești, al Țării Ardealului și a toată Țara Moldovei. Jur să apăr pământul strămoșesc așa cum l-au apărat străbunii de la Decebal, Gelu și până la cei care au luptat la Iernut și Tatra. (...) Nu sunt membru de partid, dar sunt român și cred că asta ajunge. (...) Mă iertați că am îndrăznit să vă scriu așa cum v-am scris. Îmi era plin sufletul și altcuiva cui puteam să spun?”⁸⁶.

Într-o altă scrisoare din 24 august, venită din partea „oamenilor simpli, ai pădurilor“, dar asumată sub numele de Daniil Sihuștru, Ceaușescu devenise salvatorul neamului, un adevărat Vlad Țepeș al timpurilor moderne. Această poziție era însă una periculoasă, motiv pentru care semnatul scrisorii sugera măsuri de protecție: „Întăriți-vă apărarea personală cât mai mult căci imperialiștii v-au pus gând rău, să vă răpească, sau poate și mai rău“. Scrisoarea se încheia cu îndemn de luptă: „Moarte imperialiștilor!”⁸⁷

Consecința lui august 1968 a fost 1372 de telegrame și scrisori adresate personal lui Nicolae Ceaușescu: „Semnatarii scrisorilor s-au angajat să lupte pentru îndeplinirea hotărârilor partidului și statului nostru, au făcut aprecieri și propuneri cu privire la apărarea patriei, au cerut să fie înscrși în partid, în gărzile patriotice sau rechemați în cadrele active ale forțelor noastre armate”⁸⁸.

Evenimentele din august 1968 au creat premisele pentru monopolizarea puterii de către Nicolae Ceaușescu și au alimentat cultul liderului suprem. Societatea a reacționat la unison în fața pericolului extern pe fondul resuscitării antisovietismului. Prin fronda deschisă și afirmarea solidarității depline între lider și națiune, Ceaușescu a înregistrat unul dintre cele mai importante succese ale carierei sale politice.

În primii ani ai regimului Ceaușescu, societatea a pendulat între acceptare și contestare. Pe de o parte, și-a exprimat adevărată față de proiectele regimului, iar pe de altă parte, a criticat măsurile care i-au invadat și ordonat existența. Duplicitatea a fost în egală măsură atât o formă de consens, cât și de evadare, la adăpostul căreia cetățenii și-au construit existența cotidiană⁸⁹. Din această perspectivă, este foarte greu de cuantificat, dacă nu imposibil, procentul susținătorilor, a celor care s-au opus sau a celor care au disimulat. Sunt atitudini care coexistă și care se schimbă în funcție de deciziile partidului. Condamnarea invaziei din Cehoslovacia nu numai că a sporit numărul membrilor de partid, dar a creat și un impresionant sprijin popular. Introducerea legislației anti-avort, condamnarea parazitismului social, înghețul ideologic a ostilizat anumite categorii ale populației. Consensul a durat atâta vreme cât puterea politică și-a îndeplinit promisiunile față de populație (acces la bunurile de larg consum, aprovizionarea cu

⁸⁴ Ibidem, ff. 83-84.

⁸⁵ Ibidem, f. 119.

⁸⁶ Ibidem, ff. 51-54.

⁸⁷ Ibidem, f. 70.

⁸⁸ Ibidem, f. 3.

⁸⁹ *Popular Opinion in Totalitarian Regimes: Fascism, Nazism, Communism*, ed. Paul Corner, Oxford University Press, New York, 2009, p. 6; Mark D. Steinberg, *Stories and Voices: History and Theory*, „Russian Review“, vol 55/1996, pp. 347-354.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

alimente, îmbunătățirea sistemului de salarizare și pensii, acces la informații etc.). Odată cu încălcarea acestor promisiuni și deteriorarea condițiilor de viață, pierderea sprijinului popular a fost înlocuită de aparatul de represiune care a avut rolul de a menține starea de teamă și de a controla dezamăgirile populației.